

commutadors de l'enllumentat elèctric; els rams d'escala són curts, i aquestes sense ull per tal de fer impossibles les grans caigudes. Cada departament compta amb seccions de balneoteràpia, a més del servei general d'hidroteràpia instal·lat al pavelló central. Totes les estances (sales d'estada, menjadors, dormitoris, etc.) tenen vigilància constant; àdhuc en els departaments de malalts pacífics l'observació nocturna es fa contínuament i directament gràcies a que els dormitoris ocupats pels malalts alternen amb els dels infermers, i a les finestres de vigilància que hi ha en tots ells.

Com hem dit, en tots els patis hi ha arbres, i en alguns, jardí. A més, l'Establiment té una ampla avinguda amb cinc vies corresponents a tres passeigs, i dues carreteres, en el centre de la qual hi ha un gran brollador amb una tassa poc fonda i el monument al fundador encapçalat pel bust d'aquest, obra, com hem dit, de l'escultor Llimona. Aquesta avinguda va de l'entrada dels carruatges fins al pavelló de serveis generals. A la banda oposada d'aquest hi ha un altre gran espai amb un camp de tennis al mig. A un costat i altre es troben jardins, altres passeigs, un pinar i un camp de futbol de dimensions reglamentàries. En direcció nord segueix encara un altre extens espai en un dels extrems del qual s'aixequen dos edificis; l'infermeria de dones i un que conté tres departaments: en el primer hi ha els serveis de desinfecció i desinsectació, amb una estufa Metzger; en el segon, rentadors amb màquines elèctriques i de mà, una centrífuga per a eixugar la roba i una eixugadora a vapor, i en el tercer, el cosidor i planxador on es reuneixen habitualment unes seixanta malaltes sota la vigilància d'infermeres i monges encarregades de la secció. Una sala d'aquest darrer edifici està destinada a teatre i cinema. S'hi donen representacions ben sovint, de vegades organitzades per malalts, i altres per companyies de pas per Reus.

Esmementem encara un local on hi ha laboratori, dipòsit de cadàvers i museu. Aquest darrer, particularment, és digne d'ésser visitat per l'interès i abundància de les variades peces d'estudi que conté, totes recollides entre els malalts del Sanatori.

El pavelló de serveis generals està actualment en reforma. És un magnífic edifici, amb ornamentació exterior deguda a l'escultor Arnau. S'hi troben els despatxos de la direcció i facultatius, la farmàcia, la majordomia, cuina, rebost amb dues cambres frigorífiques, etc. Un cos lateral està destinat a Capella, la qual és provisional. En els dos pisos alts hi ha les habitacions del Metge-director i del Majordom. El culmina una torre alta, de trenta metres, en el cim de la qual hi ha el dipòsit general d'aigua potable procedent per mitjà de sifó directe, d'un manantial situat al terme d'Alforja (partida de les Planes), distant tretze quilòmetres i mig de l'Establiment. Aquest manantial és propietat del senyor Miquel Puig, el qual està obligat a cedir-ne un mínim de dos litres i mig per segon. L'any 1907 l'Establiment havia canviat amb el Municipi una tercera part de l'aigua de la mina d'Almoster (que havia adquirit amb vistes a un canvi, per quant la canalització per diferències de nivell hauria estat molt difícil de realitzar) per 18 plomes del minat de Maspujols. Periòdicament es fa un anàlisi bacteriològic d'aquesta aigua, presa en el dipòsit general i en els secundaris, per tal de comprovar la seva potabilitat. Aquesta previsió i la de vacunar gairebé tots els malalts que ingressen, contra el grup tífic, fan que les infeccions d'origen hídric ens siguin desconegudes.

Enfront del pavelló de serveis generals s'aixeca un altre pavelló que conté les habitacions del Metge-subdirector, Metge-intern i Capellà de l'Institut. Inmediatament al costat d'aquest es troba el departament de fisioteràpia, radiologia (aparell Gaiffe-Gallot i Pilon) i sala d'intervencions quirúrgiques amb habitacions per a operats. Únicament dos pavellons tenen semi-soterranis, aprofitats per a celler i ampliació del rebost, l'un, i fusteria i cotxeria l'altre. S'han habilitat petites construccions completament independents, situades entre els edificis, per a tallers de serralleria, pintor, llauner i mestre-de-cases. L'Establiment sosté treballadors fixos de tots aquests oficis, sota la direcció dels quals podem ocupar alguns interns. També alguns grups de malaltes, a més de les que ajuden en els serveis generals de la casa